

Jak se proměňují pohledy na demokracii? Co znamená neomarxistický pohled na toto společenské uspořádání?

„Demokracie je vláda nepriviligovaných.“ – **k definici demokracie**

„Demokracie je postupný vzestup chudých tříd v nekonečném zápase.“ – **síla v demokracii**

„Dnes máme málo demokracie, a mnoho oligarchie.“ – **ke společenské realitě**

„Masaryk prosazoval nejen myšlenkový návrh, ale konkrétní systémovou změnu – zavedení všeobecného volebního práva, sociální zákony. Bez toho je řeč o důstojnosti člověka pouhá prázdná sláma.“ – **Masaryk a podmínky demokracie**

Dialog byl psán na konci června roku 2018, byl natočen v knihovně Katedry občanské výchovy a filozofie Pedagogické fakulty UK v centru Prahy

O demokracii a Karlu Marxovi

MS: *Pane docente, jak přistupujete k demokracii prizmatem vyhranění vůči kapitálu z pozic Karla Marxe? Tážu se proto, že moc v České republice má člověk, který je velmi bohatý a spojil funkci exekutivní, mediální, ovládá velkou část potravinářského průmyslu.*

MH: Žijeme v době pojmového zmatku. Kde kdo se dnes dovolává demokracie. Je to společenství od Donalda Trumpa až po Vladimíra Putina. Nedávno komunistická strana Číny prohlásila, že ona je největší obráncyní lidských práv, v čemž vidím konceptuální zmatek. Kvůli tomu se kloním k novému promyšlení slova demokracie ve vztahu k vývoji tohoto pojmu. Ptám se: co znamená demokracie? Zde bych rád upozornil na dílo Luciana Canfora, což je italský filolog a politický myslitel. V češtině od něj vyšla kniha Antická literatura. Tento autor napsal také pojednání Demokracie v Evropě – dějiny jedné ideologie. Poněvadž je znalec antické literatury a filozofie, ukazuje, že u Aristotela demokracie není pouze vláda většiny, ale je to vláda nepriviligovaných. To je zásadní pro pochopení, vládne démos, ale ten je v antice chápán jako část společnosti, která nemá žádná privilegia, bohatství, jež by lidi mohlo živit. Taková je demokracie – vláda nepriviligovaných. Canfora na základě tohoto poznatku tvrdí: demokracie je postupný vzestup chudých tříd v nekonečném zápase. Také zmiňuje, že demokracie jako slovo bylo považováno za politicky nekorektní. Tábory byly rozděleny tak, že někteří byli konstitucionalisté, druzí republikáni atd. Málokdo se hlásil k demokracii, jelikož se chápala jako vláda spodiny. Zeptejme se: kdy reálně existovala demokracie? Bylo to pouze v určitých chvílích dějin. V současnosti není demokracie, Canfora to nazývá: smíšená forma vlády. Argumentuje, že dnes máme málo demokracie, a mnoho oligarchie.

MS: *Asi s ním sdílíte názor, že?*

MH: Ano, měli bychom si uvědomit, co vlastně znamená pojem demokracie. Přistupujeme-li k demokracii v aristotelském významu – vzestup, emancipaci chudých, poté se dá dokázat, že dnešní mnozí populisté pouze částečně reprezentují demokracii, byť je to ve své podstatě oligarchizace, případně neoliberální kapitalismus. V tomto ohledu je potlačena demokracie, jelikož tento kapitalismus vytváří podmínky, které rozevírají hlubokou propast mezi chudými a bohatými.

MS: *Na druhou stranu dávají možnost vyniknout těm, kteří jsou s to se realizovat v oblasti obchodu. Položil bych tuto otázku: Soudíte, že sám Karel Marx usiloval o demokracii?*

MH: V aristotelském smyslu ano. V moderním pojetí, v daném ekonomickém systému byl démos proletariát.

... Poznání a demokracie ...

MS: *Cožpak dělník, který je 12 hodin u stroje a je rád, že přežije, je s to přemýšlet o nejednoduchých myšlenkových konstruktech, jimiž se „pyšnil“ Karel Marx?*

MH: Nezapomeňme na to, že sociální demokracie zřizovala v devatenáctém století dělnické vzdělávací spolky. Dělníci četli, vydávali noviny.

MS: *Máte pravdu. Na to upozorňuje český teoretik demokracie Vladimír Čermák. Vyšel z rodiny, která měla co do činění s dělnickým vzdělávacím spolkem.*

MH: Byla zde Masarykova dělnická akademie.

MS: *Zde je vhodné říct, že lidé musí mít touhu něco poznat, změnit svět.*

MH: Tehdy ji měli. Ve vzdělávacích spolcích nebyla většina dělnictva, ale nebylo to zanedbatelné množství. Dělnické organizace byly početné. Podívejte se do Rakouska, Německa.

MS: *Přejděme do současnosti – kdo je dnes členem politické strany?*

MH: Pouze upozorňuji, že na proletariát se dá do jisté míry nahlížet jako na moderní démos. Není to totéž, protože démos je především politický pojem, ale zároveň je to pojem spjatý s ekonomickou situací, jak to bylo nahlíženo v Athénách.

MS: *Nezapomínejme, že tam vystupovali otroci.*

MH: Gaetano Mosca, italský sociolog, politický teoretik – dával tento příklad: Umírající otec řekne svým synům: Hledejte poklad na polích našich předků. Neřekl jim však kde. Synové začali hledat poklad, ale nic nenašli. Obrátili však každou hroudu, čímž zvýšili úrodnost půdy – a v tom byl poklad. Takto můžeme přistoupit k demokracii. Demokracie může být pokladem. V aristotelském smyslu neexistuje, ale když ji hledáme, „oplodňuje“ půdu.

MS: *Je tam vyjádřena pracovitost, úcta k tomu, co bylo zachováno. Usiluje dnes člověk o kontinuitu, cítí se prvkem linky a vztahuje se k tomu, co mu bylo odkázáno těmi, kdo utvářeli stát, pokud to vztáhneme k naší vlasti?*

MH: Nejsem skeptik. V průzkumech veřejného mínění nejvíce lidí považuje za hlavní ekologické téma ochranu přírody, poté na dalších místech je například vzdělání, kulturní dědictví. Problém je v ekonomickém systému, který kulturní dědictví mění na prodejné statky, kdy případně přijdou developeri a mnohé vezme za své. V „zombie kapitalismu“ tato témata jsou donekonečna podemílána. Žijeme ve světě, kdy si uvědomujeme, že je potřeba něco dělat se změnou klimatu, že je vhodné něco dělat pro záchranu kulturního dědictví. Problém je, že systém „jede“ mimo nás. Většina lidí žije s vědomím, že to nemůže nějak ovlivnit.

MS: *Není to spíše rezignace?*

MH: Pokusy o změny zde jsou, ale často končí například odstavením člověka, který měl zájem provést změnu, protože brání zájmovým skupinám. Je otázka, zdali podstoupit zápas za záchranu nebo za emancipační změnu. Můžeme říci: systém institucí, který zde byl, se dál hroutí, nebo ony nevznikly, jak by měly fungovat.

MS: *Není to náhodou tak, že člověk, který instituce spravuje, není ochoten hájit hodnoty, které jsou na straně člověka ve vztahu ke kapitálu?*

MH: Karel Marx operuje termínem „konkrétní živí lidé“. Na člověka se nedívá abstraktně, ale vidí konkrétní lidskou bytost v určitých vztazích. Úředník je motivován ekonomicky: má hypotéky, má rodinu, tedy žije v konkrétních podmínkách. Přijde úplatek, protislužba – on volí zájem rodiny, než aby volil „obecné dobro“.

MS: *Mezi námi jsou však i ti, kteří vědí, že jsou hodnoty, za které je vhodné trpět.*

MH: Tito lidé například z politiky odešli. Canforův systém je smíšený, kde částečně vládne demokracie jako princip voleb, avšak je tam mnoho oligarchie – vlády těch, kteří mají finanční kapitál. A s tím jsou spojené otázky. Podívejte se na české miliardáře, kteří „sponzorují“ všechny kandidáty na prezidenta.

... Otázka etického rozměru ...

MS: *Jde o to, jestli bychom neměli usilovat o to, aby nedílnou součástí demokracie byl etický rozměr, aby zde byl přítomen „slušný člověk“.*

MH: Zmiňujete dvousečnou věc. Upozorňují na to italští politologové. V Itálii se někdy v osmdesátých letech zavedl pojem „boj s korupcí“. Šlo o dobu, kdy nastal chaos, nestabilita v politickém systému, protože se v Itálii objevili politici, kteří demagogicky zneužili boj s korupcí, strhli určité skupiny lidí právě pro boj s korupcí a využili tento etický pojem pro své vlastní zájmy. Podobně se to dá říci o české politice. Nestabilita – zmatek v české politice mimo jiné nastal poté, co se prosazovalo téma boje s korupcí. Vlastně tento přístup otevřel dveře oligarchovi Andreji Babišovi, populistovi Tomiu Okamurovi. Je to cosi podobného jako v Itálii. Noví politici to byli schopni využít proti stávajícímu establishmentu.

MS: *Mají bystrý jazyk a charisma.*

MH: Jsme u úskalí etických pojmů. Pokud je používáme přímo, pokud je pouze pustíme do politického prostoru a ony začnou žít vlastním životem, objeví se demagogové, kteří je zneužijí. Nestačí pouze etický pojem, ale měla by tam být řeč o systému – jak funguje.

MS: *Otázku etiky jsem zmínil kvůli tomu, že Tomáš Masaryk měl etiku v centru rozvažování a pro něj slušný člověk nebyl někým abstraktem.*

MH: Ano, měl etiku spojenou s konkrétním politickým opatřením. Tvrdil: Jsme pro lidskou důstojnost, avšak to znamená všeobecné volební právo pro dělníky, jinak je to pouhá fráze. Masaryk prosazoval nejen myšlenkový návrh, ale konkrétní systémovou změnu – zavedení všeobecného volebního práva, sociální zákony. Bez toho je řeč o důstojnosti člověka pouhá prázdná sláma.

... Kapitál a demokracie ...

MS: *Jakou roli hraje v demokracii kapitál? Může pomoci? Mám na mysli kupříkladu českého podnikatele Tomáše Baťu. Přál si nejen vzdělat, ale také vychovávat dělníka. Nabídl dělníkovi, aby se z něj stal podnikatel.*

MH: Na jedné straně je určitá disciplinace – na druhé jsou rétorické obraty. Ve Zlíně postavil pro dělníky domy, zavedl školy. Věděl, proč to dělá, protože byl moderní podnikatel. Věděl, že tím nakonec rozšíří podniky a své impérium. Disciplinace tam byla velká.

MS: *Jsem přesvědčen, že pro to, aby člověk mohl žít v demokracii, je disciplína předpokladem.*

MH: Jistě. Záleží, jestli jde o demokratickou disciplínu. Zdali je to disciplína být sebevědomým

občanem, k čemuž je potřeba jisté disciplíny, anebo je to disciplína k tomu, že člověk vydrží u běžícího pásu osm či dvanáct hodin denně - a nebude nic říkat.

MS: *Děkuji vám za kritické postřehy.*